

A kiejtés és nehézségei

Pszichológiai elmélet

Bevezetés

Thomas Mann *József és testvérei* című monumentális munkájában szerepel az öreg midjáni, aki – idézzük fel a bibliai történetet – megmenti Józsefet, majd búcsúzóul ezt mondja neki: „Nyelved édesen szóló, s tud jó éjt mondani s más egyebet is – ehhez tartsd magad, s örvendeztesd meg az embereket [...]” (Sárközi György fordítása, Budapest, 1963, 606.)

A beszéd a mi ékességünk s egyben olyan élvezet, amely minden ajándéknál jobban megörvendezteteti az embereket. Sokféle nyelven beszél az ember, de mindegyik megegyezik abban, hogy különleges szerepet játszik az ember fejlődésében: A nyelv formálója és hordozója az általa képviselt kultúrának; a benne foglalt, minden beszélő által közösen birtokolt és tisztán körülhatárolt tapasztalat szerzésének eszköze s ugyanakkor szubsztanciája. Az adott anyanyelvet beszélők közössége az identitás egyik meghatározó köre. A anyanyelvi beszéd érzékelhető, valóságos és azonnal felismerhető láncba fűzi használóit, ez különbözteti meg minden más társadalmi, kulturális, vagy faji jellegzetességtől.

Ha beszédem olyan, mint a társamé, akkor egy vagyok vele, a részévé válok, és ő is a részemmé válik. Ha nem, akkor a másik ember nem részem, és én sem tartozom hozzá.

Kapott az ember egy másik adományt is. Az anyanyelv csodájához hozzájárul az is, hogy képesek vagyunk más emberek nyelvének megtanulására. Ezt a másik adományt azonban egy féltékeny és talán bölcs istentől kaptuk. Lényeges megszorításokkal. Nyilvánvaló ugyanis, hogy léteznek bizonyos korlátok, amelyek köztünk és más emberek nyelvi közössége között húzódnak.

Közismert, mindennapi jelenség szerte a világon, hogy vannak emberek, akik egy, vagy több idegen nyelvet is képesek jól beszélni. Nem ritka az olyan ember sem, akinek *domináns nyelve* nem azonos az *anyanyelvével*. Elég Joseph Conradra, Arthur Koestlerre, vagy Vladimir Nabokovra gondolni, hogy csak a leghíresebbeket említsem (ilyen az, amikor az ember irodalmi előítéletei a világ

A második nyilvános előadás annak a háromnak a sorából, amelyet a szerző a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen 1995 februárjában vendégprofesszorként tartott. Az utolsó előadás szövegét következő számunkban közöljük. (Köszönet illeti Bátori Tamást, a szöveg fordításában való együttműködéséért.)

angolul beszélő részéhez kapcsolódnak). Kifejezés is született ennek a képességnek a megjelölésére: Conrad-jelenségnek nevezik. Való tény, hogy lehetséges majdnem, vagy akár teljesen tökéletesen egy idegen nyelv legbelső lényegéig hatolni, teljes mértékben uralni annak szókincsét, nyelvtanát, ismerni az idiómák tárházának minden zegét-zugát, de mégis van egy kiváltságos hely, amely egy bizonyos koron túl zárva marad a legtöbb idegen előtt. Mégpedig az eredeti kiejtés. A kiejtés vonatkozásában igen kevés példa akad a Conrad-jelenségre.

Tudhatunk mindent egy nyelvről és egy kultúráról, a kiejtés akkor is olyan pregnáns határvonal, vagy erős *jel*, amely elválasztja, megkülönbözteti az anyanyelvi beszélőket az idegenektől; közvetlen, adott, beépített és megkerülhetetlen tesztként azonosítja az eredeti nyelvi közösség tagjait. Az eredeti kiejtés szinte tökéletes teszt az identitás e létfontosságú köréhez való tartozás eldöntésére, és így a csoportos nyelvi identitás jele.

A folyamatban szereplő pszichológiai tényezők megragadására – mint azt néhányan talán tudják – néhány éve bevezettem a *nyelvi ego*, a *nyelvi ego határai* és a *nyelvi ego határainak áteresztőképessége* fogalmát.

Ezek a kifejezések az „ego határai” és a „testi ego” (*ego boundaries* és *body ego*) pszichoanalitikus koncepciójából származnak, és az egyén fejlődésének jelzőpontjaiként értendők (Guiora, 1972). Az „ego” eredeti freudi fogalmát már Heinz Hartman kiterjesztette, amikor kiemelte „a ,testi képi’ (*body image*) elsősorban az én és a tárgyi világ megkülönböztetésére gyakorolt hatását” (Hartman, 1964). A *body image* Hartman értelmezésében az énkép fizikai dimenzióira utal. Véleményem szerint a nyelv és a beszéd törzs- és egyedfejlődési szempontból is magasabb szintű megnyilvánulása az énképnek, mint a *body image*, és azt állítom, hogy a nyelv és a beszéd fejlettebb szintet ért el és fejez ki az énkép belső és külső vonatkozásainak egységesítésében. Voltaképp a nyelv és a beszéd lett az ego integrációjának legmagasabb szintű és legérzékenyebb formája, és metaforikusan, némi költőiséggel azt lehet mondani, hogy a nyelvtan és a szintaxis a nyelvi ego állványzata, a szókészlet a formális tartalom, mely testet ad neki, a kiejtés pedig legbelső magja.

A kiejtés természetes története

Az idegen nyelv kiejtését tárgyalva az imént a „bizonyos koron túl” kifejezést használtam. Egyszerű megfigyelés alapján tudjuk, hogy különbség van gyermekek és felnőttek között e páratlanul fontos nyelvi viselkedés terén. Újrafogalmazom a jól ismert tényt: ha egy gyereket idegen környezetbe helyeznek, egy bizonyos korig autentikus kiejtéssel sajátítja el az új nyelvet. Ha azonban azonos korú gyermekeket bármilyen intenzíven is, de a *saját nemzeti-nyelvi környezetükben* szembesítünk ugyanazzal az idegen nyelvvel, nem ugyanúgy használják az új nyelvet. Bármilyen tökéletesen is, de az anyanyelv által jelölt akcentussal beszélnek. Ama bizonyos koron túl az emberek többsége az esetek zömében, a körülményektől gyakorlatilag függetlenül, nem képes az eredeti kiejtés elsajátítására a második vagy idegen nyelven. A legtöbb megfigyelő ezt a „bizonyos kort” kilenc és tizenkét év közé teszi.

A gyermekek vélt felsőbbbségéről fellelhető irodalom alapján végzett új vizs-

gálatában Yasushi Sekiya arról számol be, hogy a bizonyítékok szerint a gyermekek tútesznek a felnőtteken a „második nyelv természetes fonológiájának elsajátításában” (Sekiya, 1968, 62). Ez az állítás eszünkbe juttatja a természetes és nem természetes elrendezések rendkívül fontos distinkcióját, amelyre még visszatérek jelen előadásom és a sorozatot összefoglaló előadás során.

Folytattak már – ha nem is mindig szisztematikusan – annak kiderítését célzó kísérleteket, miért nem képes a legtöbb ember átlépni az idegen nyelv eredetét megközelítő kiejtésének varázskörén. A kérdésnek két olyan aspektusa van, amelyet a vizsgált viselkedés magyarázására irányuló minden próbálkozásnál figyelembe kell venni: 1. Miért jobbak a gyerekek 9–12 éves koruk előtt új nyelvi környezetben, mint saját nyelvi környezetükben, és miért jobbak, mint a felnőttek? 2. Mi a magyarázata a jelzett egyéni különbségeknek a felnőttek között? Sőt, még egy nyilvánvaló megállapítást tennék – és remélem ezért nem vádolnak felesleges szakmai pedantériával –: minden ilyen próbálkozásnak hiteles úton kell történnie, mégpedig olyan tesztelhető hipotézis formájában, amely érvényes és megbízható eredményeket hoz.

Ezt a kérdést szeretném most megvitatni, kritikusan vizsgálva néhány mai nézőpontot, megosztva Önökkel néhány fontos kutatási adatunkat, hogy végül olyan pszichológiai elméletet állítsak fel, amely a kutatásokon alapul.

A neurológiai álláspont

Komoly figyelem övezi az agyféltekék funkcionális differenciálódását és annak a beszédalkotásra gyakorolt hatását. Lényegében azt állítják, hogy a féltekék funkcióinak, azok dominanciáinak kialakulása (lateralizáció) a pubertás környékén zárul le, s vele együtt lecsökken az agy fogékonysága az új nyelv hangjainak elsajátítása iránt. Ez a tézis, amelyet eredetileg Penfield fogalmazott meg, a nyelvelsajátítással általában foglalkozik (Penfield és Roberts, 1959). Ezt követően Lenneberg (Lenneberg, 1967) dolgozta ki és Scovel (Scovel, 1969) alkalmazta a második nyelvre. Számos probléma merül azonban fel az ezirányú nézetekkel (Krashen, 1975; Selinger, 1981; Walsh és Diller, 1981) kapcsolatban. A klinikai és neuroanatómiai bizonyíték ugyanis korántsem egyértelmű.

Nem igazán világos, mikor fejeződik be a lateralizáció folyamata, sőt az sem, hogy az azt következő specializáció megjelenése milyen *nyelvi* következményekkel jár. Hadd álljak meg egy percre ezen a ponton, mert a téma ellentmondásos és rendkívül fontos. Az alapfeltevés szerint a fejlődés folyamán a két agyfélteke többé-kevésbé függetlenné válik egymástól. Bizonyos funkciókat a bal, míg másokat a jobb félteke lát el (ezért a „specializáció” szó). Ezen elmélet szerint a verbális és logikai funkciók a bal, míg az érzelmi és kreatív funkciók a jobb féltekéhez kötődnek. Azonban olyan betegek tanulmányozása, akiknek agyféltekéi között nincs kapcsolat, némi bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a nyelv prozódiai vonásai a jobb féltekéhez kapcsolódnak. Ily módon fennáll egy – kétségtelenül csak hajszálnyi – kapcsolat lehetősége az érzelem és a prozódia között (ami paradox módon nem a neurológiai, hanem a pszichológiai indoklást támasztja alá), de – és ez fontos – a neurológiai és az idegsebészeti szakirodalomban is van bizonyíték arra, hogy a féltekék specializációja soha nem abszolút, a

féltekék kapcsolatban maradnak egymással (kivéve a korábban említett betegek esetében) és bámulatos kompenzáló működésre képesek.

Az eddigi ellenvetéseken túl, további alapvető kifogások is felmerülhetnek az úgynevezett neurológiai állásponttal szemben. Egyáltalán nem világos (értsd, nem bizonyított), van-e köze *egyáltalán* a teljes és részleges lateralizációnak a kiejtés iránti fogékonyság visszafejlődéséhez. De ha van is – ismétlem, ez csak bizonyítatlan feltevés –, azok a kutatók, akik hangsúlyozzák ezt a szerepet, nehezen tudják megmagyarázni a kiejtés jól dokumentált *egyéni különbségeit*. Sőt, fel kell oldaniuk egy komoly logikai-módszertani dilemmát. Ha a felnőttek rossz kiejtésének magyarázata az agy lecsökkent fogékonyságában keresendő, akkor e megállapítás védelmezőinek érvelniük kell annak univerzális volta, valamint amellet, hogy a hangképzés rugalmasságának csökkenése látszólag visszafordíthatatlanul bekövetkezik a prepubertás után. Viszont ebben az esetben érvek összeütközésbe kerülnek a mindennapi megfigyelésekkel.

Azt hiszem, a neurológiai álláspont képviselői egyetlen módon védhetik ki ezeket a kifogásokat, mégpedig úgy, hogy empirikus megerősítést keresnek állításaikhoz, ami sajnos nem egyszerű dolog.

A neurológiai álláspont variánsa James Flege nézete. Flege egyik amúgy kiváló cikkében a kritikus időszak elméletének létjogosultságát megkérdőjelező, empirikus bizonyítéknak tűnő érveket sorakoztat fel. Azután vitatja, hogy a gyermekek a felnőtteknél jobban használnák ki azt, amit ő „psichoakusztikus képességeknek” nevez, mert a gyermekek a beszédet inkább „auditív”, mint „fonetikai” módon kezelik. Idézem: „A beszéd auditív módon való létrehozása jobban kihasználja a psichoakusztikus képességeket, amelyekkel mindenki rendelkezik. A fonetikai mód viszont az észlelési feldolgozás olyan bemeneti érzékelési képleteit hozza létre, amelyeket korábbi nyelvi tapasztalatok alakítottak ki.” Idevágó megállapítás, ugyanakkor kiállja gyermekek és felnőttek közt meglévő különbségek magyarázatának próbáját, és megengedi a felnőttek közti különbségeket is. Viszont nem ad magyarázatot a természetes és nem természetes szerkezetek közti különbségekre. És ami még kritikusabb, Flege se elméleti, se pedig empirikus tesztet nem kínál állításainak igazolására.

A pszichológiai álláspont

Munkatársaimmal a Michigani Egyetemen (University of Michigan), majd később a Haifai Egyetemen (University of Haifa) fontos kísérleteket végeztünk az évek során azzal a céllal, hogy megértsük a pszichológiai dilemmát, amit az a szándék okoz, hogy beszédünk másként hangozzék, és ezáltal másként reprezentáljuk magunkat.

Az alkohol kísérlet

A személyiség szerkezeteit a kiejtési viselkedéshez kötni próbáló kutatássorozatunk első tagja az 1972-ben publikált, úgynevezett alkohol kísérlet volt.

Elnézést kérek a most következő személyes megjegyzésért. „Habent sua fata libelli”, mondta a költő, és vonatkozik ez a tudományra is. Okkal vagy ok nélkül ez a tanulmány sokkal nagyobb izgalmat váltott ki, mondhatnám nagyobb hírnevet hozott számomra az Atlanti-óceán mindkét partján, mint összes többi

publikációm egész pályafutásom során. És nem hiszem, hogy a kutatás kivételes volta miatt. Attól tartok, a hosszú dicsőséget nem annyira a tanulmány tartalma, mint inkább tárgya váltotta ki. Ha valami, akkor ez jó lecke volt szerénységből.

A tanulmány olyan manipulációs kísérletet mutatott be, amelynek a célja a pszichikai folyamatok rugalmasságának, saját kifejezésemmel élve, a nyelvi ego határai átjárhatóságának vizsgálata volt. Korábbi, az empátia és a kiejtési képesség összekapcsolására irányuló vizsgálatainkból nőtt ki, és arra a megállapításra épült, miszerint a pszichikai folyamatok flexibilitásának rendkívül fontosságát feltételezve, a rugalmasság változása a kiejtési képességek változását vonja maga után.

A kísérletben nyolcvanhét michigani egyetemi hallgatót öt csoportra osztottunk. Kényelmesen berendezett társalgóban a pincérnek öltözött kísérletvezető valamennyiüknek jeges koktélt szolgált fel talpas pohárban, citromkarikával. A koktél *a)* nulla, *b)* egy, *c)* másfél, *d)* két, illetve *e)* három uncia kilencen százalékos alkoholt tartalmazott a csoportbeosztásnak megfelelően. Az alkoholmentes *a)* italt úgy állították össze, hogy koktél képzetét keltse (egyébként sok pszichológianár kérte el a receptjét, és éveken át használta óráin az italt), és így állandó szinten tartásuk azoknak a nem pszichológiai hatásoknak a széles skáláját, melyek általában az alkoholfogyasztást kísérik. Tíz perc elteltével a kísérleti alanyokat egyenként elkülönített szobákba vittük és két szempontból vizsgáltuk. Egy kiejtési teszt, a Standard Thai Procedure (STP) alapján, amelyet Thomas Scovel fejlesztett ki a tanulmány részére, valamint egy megbízható, gyors intelligenciateszt, a Digit Symbol Test alapján, amely a Wechsler-féle, felnőttek számára készült intelligenciateszt résztesztje. Ezenkívül a kísérleti alanyok fele fél órával a kísérlet előtt egy-egy szelet csokoládét kapott.

Mint arra néhányan emlékezhetnek, az eredmények meglehetősen biztatóak voltak. Bizonyos körülmények között a kísérleti alanyok kiejtése ugrásszerűen javult. A legnagyobb mértékű javulás mérsékelt mennyiségű alkohol és cukor (egy szelet csokoládé) fogyasztásához kapcsolódott. Ez a kombináció nem befolyásolta a kognitív funkciókat, de nagyfokú pozitív hatást gyakorolt a kiejtési viselkedésre. Ugyanilyen fontos megjegyezni, hogy az alkoholeménység növekedésével – az intelligenciateszt tanúsága szerint – drámaian visszaestek a kognitív funkciók, a kiejtés minősége pedig ezzel párhuzamosan romlott. Nincs ebben semmi meglepő, ha belegondolnak. A túlzott mértékű alkoholfogyasztás minden funkcióra negatív hatással van.

Röviden, a kiejtési teszt (STP) körülbelül egy-másfél uncia (mintegy 3,125 cl) alkohol és azt megelőzően egy szelet csokoládé elfogyasztása esetén mutatta a maximális javulást. Az intelligenciateszt eredményei a vizsgált feltevést egy speciális hatás kimutatásával támasztották alá. Az a tény, hogy az intelligenciatesztben nyújtott teljesítményt kis mennyiségű alkohol lényegében nem befolyásolta, míg a kiejtési teszt az alkohol mennyiségével arányban kezdetben emelkedést, majd visszaesést mutatott, arra engedett következtetni bennünket, hogy az alkohol időlegesen jobban átjárhatóvá teszi az ego határait, *optimális körülmények között* fokozva a kísérleti alanyok eredeti kiejtést megközelítő képességét. *Optimális körülményeken a gátlások csökkenését, ugyanakkor a változatlan kognitív hatékonyság fenntartását értem.*

A hipnózis kísérlet

Az alkohol kísérlet logikus továbbvitelét és mintegy arra adott választ jelentett a gátlásoldó elemek (hipnózis és pszichotróp anyagok) további felhasználása. John Schumann és munkatársai a UCLA-n azt a hipotézist tesztelték, miszerint – saját szavaikkal – „a kiejtés javulása nagyobb mértékű jól hipnotizálható alanyok esetében, mint gyengén hipnotizálhatóaknál”. Hadd kommentáljam röviden a tétel megszövegezését. A hipnózis, mint minden tudatot megváltoztató szándék, ellentmondásos dolog. Van, aki úgy tartja – és elég sok irodalom is foglalkozik ezzel –, hogy valódi hipnotikus transz nincs, a tudat szintjén végrehajtott valódi változtatás (hogy kitérjek a hipnózis jól ismert fogalmára) csupán a hipnotizált ember elméjében létezik. Ő maga – megváltozott tudatállapotba akarván kerülni, vagy úgy gondolván, hogy már oda kerül – mutat nagyobb készenlétet a többiekénél, mintha valóban megváltozott tudatállapotba került volna. Ezért ilyen óvatos a Schumann-féle hipotézis megfogalmazása.

Schumann és kollégái beszámolnak róla, hogy „amikor csoportokat önértékelésük alapján definiálnak”, vagyis az emberek arra vonatkozó becslése, találgatása és beszámolója alapján, mennyire tartják magukat hipnotizálhatónak, a mélyen hipnotizált kísérleti alanyok sokkal jobb teljesítményt mutatnak a kiejtési tesztben, mint a kevésbé hipnotizáltak. Más szóval, akik saját bizonyágtételük szerint akarják, vagy érzékenyen tolerálják a gátlások csökkentését, vagy akár visszahúzódását, akik saját észlelésük alapján képesek, vagy akarják „hagyni, hogy megtörténjenek a dolgok”, jobb kiejtéssel beszélnek idegen nyelveket is. Schumann és munkatársai adataikból levonták azt a következtetést, hogy „az eredmények egyeznek Guiora érvelésével az ego határainak áteresztőképességéről” (Schumann és mások, 1978).

A valium kísérlet

Ezt a válaszkísérletet saját csoportunk végezte a Michigani Egyetemen. A gátlások oldásának harmadik módjaként benzodiazepint, ismertebb nevén valiumot (nyugtatót) alkalmaztunk. Az eljárás lényegében azonos volt, mint az alkohol kísérletnél, azzal a különbséggel, hogy ebben a kísérletben a valiumot az alkohol kísérletnél említett kiejtési teszten (STP) elért teljesítmény manipulálására használtuk.

Hetvenöt kísérleti alanyt négy csoportra osztottunk: *a)* placebót, *b)* 2 mg, *c)* 5 mg, és *d)* 10 mg valiumot adagolva. A gyógyszer bevitelét követően a kísérleti alanyok elvégezték a kiejtési tesztet, valamint a korábban szintén említett intelligenciatesztet (Digit Symbol Test).

Az eredmények nem voltak olyan egyértelműek, mint az alkohol kísérletnél, de a *kiejtés hajlíthatóságának* egyik fontos tényezőjére, avagy vonatkozására derítettek fényt. Az adatok szerint a gyógyszer növelte az alanyok kifejezési érzékenységét a tesztelő irányában, és javította a kiejtési teljesítményt. A valium nyugtató, enyhíti a szorongást, oldja a gátlásokat. Úgy látszik, az anyag gyengítette a kísérleti alanyok védettségét, fellazította egójuk határait, lehetővé tette, hogy ráhangolódjanak a kísérletvezetőre, és hogy átmenetileg talán azonosuljanak és versengjenek vele.

Mindegyik tanulmány ugyanarra a végeredményre jutott, a sok gátlásoldó-

val (pl. alkohol, hipnózis, vagy pszichotróp anyagok) végzett kísérlet összesített eredménye alátámasztotta a nyelvi ego határai és az általában vett ego határai közt elméletben felállott kapcsolatot.

Összegzés

Itt megállnék egy percre, hogy összefoglaljam az eddig elhangzottakat. Eredeti elképzelésem az idegen nyelv kiejtésével kapcsolatban abból a feltételezésből nőtt ki, hogy valami módon összefügg két olyan, meglehetősen különböző jelenség, mint az *empátia* (egy feltételezett belső folyamat, pszichológiai szerkezet) és az idegen nyelvek *kiejtése* (egy függetlenül megfigyelhető, lejegyezhető, mérhető és megismételhető viselkedés). Állításként tételezem, hogy mind a kiejtési képességre, mind pedig az empátiára nagy hatással van ugyanaz az alapvető tényező, mégpedig az ego határainak áteresztőképessége. A koncepció magvát kiemelendő, folyamatosan emlegettem egy közvetítő szerkezetet, a *nyelvi egót*. Emlékezhetnek rá, hogy a nyelvi egót fejlődési fogalomként értjük, amely az énkép belső része.

Ha a kiejtést a nyelvi ego gyökerének, a leglényegesebb dolognak tartjuk, amivel a nyelvi ego hozzájárul az énképhez, akkor azt látjuk, hogy az ego határainak korai rugalmassága az eredeti kiejtés elsajátításának könnyűségében jelentkezik fiatal gyermekek esetében bizonyos körülmények között, és a rugalmasság csökkenésének jele, hogy ez a képesség felnőtteknél minden körülmények között gyengébb.

Mint arra ebben a tézisben rámutattam, az empátia képessége, és az idegen nyelv kiejtésének képessége különböző mértékben és formában igényli *az ego határainak ideiglenes és visszafordítható ellazulását, és ezáltal az énkép ideiglenes és visszafordítható megváltozását*.

A francia kiejtési kísérlet

Ha az idegen nyelv kiejtésében valóban olyan feltételezett pszichológiai szerkezetek tükröződnek vissza, mint a nyelvi ego határainak áteresztőképessége, akkor jogos az elvárás, hogy ez a képesség valakiben csak a különböző nyelvek közbülső változói által módosulva jelenik meg. Más szóval, ha valaki egy idegen nyelv kiejtésében jó, akkor az elmélet szerint jónak kell lennie más idegen nyelvek esetében is. És pontosan ezt tapasztaltuk.

Harmincnégy hallgatóval végeztünk kísérletet – épp befejeztek egy kezdő francia nyelvtanfolyamot a Michigani Egyetemen. Egyenként teszteltük őket nyelvi laborban két szempontból: az eredeti kiejtési teszttel (STP), és egy francia kiejtési teszttel, amelyet ehhez a kísérlethez fejlesztettek ki. Hipotézisünk az volt, hogy az STP – mint az idegen nyelv kiejtési képesség általános mércéje – jó eséllyel megjósolja a francia kiejtési tesztben elért teljesítményt. Az elmélet beigazolódott. A francia kiejtési tesztben tapasztalt eltérések tekintélyes hányadára (25%) magyarázatot adott az STP során elért pontszám. Azt hiszem, jogos a megállapítás, hogy bármi más játsszon is még közre idegen nyelv esetén az eredeti kiejtés megközelítésének egyéni különbségeiben, ez a tanulmány további támponttal szolgált a nyelvi ego paradigmájának megértést elősegítő értékéhez, és az általános kiejtési képesség kiszámítására vonatkozó pszichológiai elmélethez.

Tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen általános képesség megléte nem megalapozott az itt ismertetett egyetlen pszichológiai elmélet érvényes volta által; az adatok akár más teóriákat is alátámaszthatnak. Módszertani szempontból az a lényeg, hogy az eredmények *egybevágnak* az elmélettel, és a többi bemutatott bizonyítékkal együtt alátámasztják a paradigmát és a teóriát.

A pszichológiai elmélet

Ha össze kell foglalnunk a tanulmányok egyirányba mutató eredményeit, arra a megállapításra jutunk, hogy azon túl, hogy igazolják a kiejtési viselkedés egyéni különbségeinek meglétét, több módot kínálnak a viselkedés kísérleti manipulációjára. A kiejtés tökéletlensége idegen nyelven nem kiküszöbölhető, és bizonyos körülmények között valamennyire befolyásolható.

Igy lehetővé vált a kísérleti alany kiejtésének befolyásolása, és a változó feltételek közt végbement beavatkozás hatékonyságának kiszámítása. Ezek az eredmények aztán a *nyelvi ego határainak átjárhatóságán* alapuló *pszichológiai elmélet, a gátlások elméletének* kialakulásához vezettek, amely a kérdéses jelenség ellentmondásainak nagy hányadát megmagyarázza.

E teória alapállítása az, hogy a kiejtési viselkedés megfigyelt redukciója lényeges pszichológiai gátló tényezők működéséből ered, és *nem* a hangképző szervek valamilyen genetikailag előre meghatározott elcsökevényesedéséből. A kiejtés kijelöli a nyelvi ego határait, és mert az emberek zöme többnyire nem tolerálja a megosztott, vagy kettős identitást, nem lehet kettős nyelvi egójuk sem; amint identitásuk megérett, beágyazódik az anyanyelvbe, amelyen keresztül kifejezésre jut. Úgy tűnik, senki sem tudja feladni az állandó felismerhetőség e jelét, az identitás igazolóját; magával kell vinnie minden más nyelv hangrendszerébe.

Talán nem túl elrugaskodott dolog annak kapcsán, hogy képtelenek vagyunk egy idegen nyelv eredeti kiejtését elsajátítani, az orvostudományból vett metaforával élve nyelvi immunrendszerrel beszélni, mely „nyelvi antitesteket” termel pszichológiai integritásunk védelmére, a „másik nyelv” szöveteinek kivetésére.

És végül ez az elmélet – amint azt minden sikeres teóriától elvárják – egybehangzik számos kidolgozott teszttel, magyarázattal szolgál a felnőtt kiejtési viselkedés viszonylagos rugalmasságára, de extrém merevségére is; feltárja a gyermekek és felnőttek közt meglévő különbségeket, és megmagyarázza a természetes és nem természetes szerkezetek közti különbségeket is.

A kétnyelvű kísérlet

Huszonkilenc 14–18 éves középiskolás diákot teszteltünk ebben a kísérletben. Az alsó korhatárt az a megegyezés szabta meg, mely szerint a nyelvi érettség bizonyítottan kialakul tizennégy éves korra. Továbbá igaznak fogadtuk el, hogy ha a mintát már nyelvileg érett kísérleti alanyokra szűkítjük le, akkor lecsökken a lehetséges módosító variánsok száma.

A „kétnyelvűséget” a következőképp definiáltuk a tanulmányban:

- Az alany anyanyelveit (héber és angol) párhuzamosan tanulta, vagy az angol megelőzte a hébert.
- Folyamatosan használja mindkét nyelvet beszédben, olvasásban és írásban.

- Otthon használt legfőbb nyelve az angol volt és az is maradt.
- Az alany magát kétnyelvűnek mondja, és állítása szerint tökéletesen beszél mindkét nyelvet.

A definíció és az angol felé történt súlyozás mögött az a szándék rejlik, hogy nagyobb érvényességet kölcsönözzünk a hipotézisnek, ha az a várt irányban megerősödne.

Minden alanyt kétszer interjúvöltünk meg, egyszer angolul, egyszer pedig héberül, strukturált interjút alkalmazva. A beszélgetéseket alanyonként és nyelvenként külön vettük fel, majd kétszeresen, kötött módon értékeltettük képzett nyelvészekkel, mindkét nyelven. Az értékelőknek azt az egyszerű kérdést tettük fel, vajon a hanganyag anyanyelvinek hangzik, vagy sem.

Az eredmények impozánsak voltak. A huszonkilenc alanyból huszónhét csak egy nyelven mutatott eredeti kiejtést. Egy alany mindkét nyelvet idegen akcentussal beszélt, és egy másik alany teljesítményét illetően megoszlottak a vélemények. A huszónhét egy nyelvet eredeti kiejtéssel beszélő alany közül huszonöt beszélt anyanyelvi kiejtéssel a hébert, és csak kettő az angolt.

A természetes kétnyelvűek csoportja nem különbözik a többiektől a tekintetben, hogy csak *egy* autentikus nyelvi identitással és nyelvi egóval rendelkeznek. A természetes kétnyelvűek – mint mindenki más – hűek maradnak identitásuk nyelvi jeléhez, és védik pszichológiai és kulturális identitásukat azáltal, hogy elutasítják a nyelvi személyüket érintő fonológiai kompromisszumokat.

Azt hiszem, jogos a megállapítás, hogy ez a tanulmány további támpontot ad a fentiekben előadott pszichológiai elmélethez. A következő előadáson megpróbálom továbbvinni a témát, hogy lássuk, milyen feltérképezetlen területek várnak még ránk.

Hadamitzky–Kazár

KANJI és KANA

A japán írásrendszer
kézikönyve és szótára

E könyv legfőbb célja, hogy bevezesse használóját a modern japán írásrendszerbe. Elsősorban tankönyvnek szántuk, ám egyszerismind a japán nyelv egyszerűsített kéziszótáraként is szolgál, hiszen mutatói és táblázatai lehetővé teszik a tárgyalat, mintegy 2000 írásjegy gyors kikeresését.

Minden írásjegyet és szót átírásban is feltüntettünk.

Az egyes írásjegyeket a következő adatsorok kísérik: a vonások sorrendje; olvasat(ok); jelentés(ek); példák; a hozzáadott írásjegyek jelzőszámai.

Az 1945 kanjihoz több, mint 4000 olvasat tartozik, amelyek közül mintegy 2000 önálló, egyszerű szót képvisel. Megközelítőleg 9000, gyakoriság szerint válogatott összetétellel mutatjuk be, miként használják az írásjegyeket más írásjegyekhez kapcsolva. A kanji-jegyzék kb. 11 000 alapszót tartalmaz.

A Scholastica kiadványai a következő címen rendelhetők meg:

1123 Budapest, Kékgolyó utca 30.

Fax: 1567-406